

групової моралі (тільки для своїх) й обмеження можливостей своєї власної культури. Як указував К.О.Аппель, забуття власної культури чи її придушення збіднює людину або порушує її права на культурну приналежність. Але без універсальних параметрів, вкладу в глобальну культуру власна культура втрачає значимість для інших. Культура зв'язана з етикою, а в умовах утворення нових ідентичностей необхідна етика відповідальності, яка обмежує небезпечні прояви аномії й штучного конструювання ідентичностей.

1. Ойзерман Т.И. Существуют ли универсалии в сфере культуры? // Вопросы философии. – 1989. – №2.
2. Ницше Ф. Философия в трагическую эпоху. – М., 1994.
3. Данилевский Н.Я. Россия и Европа. – М., 1991.
4. Смейзер Н. Социология / Пер. с англ. – М., 1994.
5. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1994
6. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? // Полис. 1994. – № 1.
7. Weiss J. Die moderne europaische Kultur und die Grenzen der Globalisierung. — In: Weiss J. / Vernunft und Vernichtung. Zur Philosophie and Soziologie der Moderne. Opladen, 1993.
8. Аппель К.О. Этноэтика и универсалистская макроэтика: противоречие или дополнителность // Gjkbnbxterfz vsckm / Rbid /. – 1994. – № 4.
9. Ойзерман Т.И. Существуют ли универсалии в сфере культуры? // Вопросы философии. – 1989 - № 2.
10. Appel K.G.,Hosle V., Simon-Schaefer R. Globalisierung. Yherausforderung für die Philosophie. – Bamberg, 1998

In the article there are analyzing problems of international cultural integration and differentiation, particulation of cultures in the globalization conditions. These processes form the dialectical anti-word which is taken as a motive power of the cultures change with the same saving of its basic principles. The historical and social-cultural experience proves that the most detailed process of cultural integration is globalization. This doesn't avoid the cultures differentiation which is presented as the same objective process as integration. The article concludes that even when common structures of the global culture are existing particularization, localization of their sense and functioning are taking place in local cultures.

П. Сіреджук

З ІСТОРИЇ ТОРГІВЛІ НІМЦІВ СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ (XVI – XX ст.)

Тема участі німців у торгівлі Східної Галичини давно привертала увагу зарубіжної і вітчизняної історіографії. У тій чи іншій мірі її торкалися у своїх дослідженнях А.Куропатницький, В.Лозинський, М.Недзвеський, С.Шмюр-Пепловський, а останнім часом М.Мазур та І.Монолатій. Вони достатньо мірою розробили проблему участі німців краю у зовнішній торгівлі. Слабше ними висвітлено питання їх внеску у внутрішню

торгівлю. Окрім М.Мазура, який висвітлив торгівлю в німецькій колонії Нойдорф біля Дрогобича, ніхто більше не торкався аспекту становлення постійної торгівлі у самих німецьких колоніях [15; 17; 18; 19; 20; 21; 22]. Мета даної розвідки в загальних рисах показати участь німців краю у зовнішній і внутрішній торгівлі Східної Галичини й насамперед складання постійної роздрібною торгівлі в самих німецьких колоніях досліджуваного регіону.

Необхідно відзначити, що у господарському житті німці завжди були дуже активними. Крім землеробства й ремесла, деякі з них займалися й торгівлею. Звісно, що першими торговцями, як правило, були не сільські, а міські німці. Оскільки вони в містах Східної Галичини жили ще з княжих часів, то й з тих пір, вірогідно, й займалися торгівлею.

Торгували східногалицькі німці й протягом усього середньовіччя. Найкраще досліджено роль німців Львова у внутрішній і зовнішній торгівлі шляхетської Польщі. У XVI – XVII ст. у м. Львові сформувалися цілі династії торговців. Кожна з них мала свою спеціалізацію. Рибою і м'ясом торгували Гебальд Ворцель, Петер Гелар, Йозеф Крайзер, Йоганн Фукс та Мартин Шарфенбергер, який займався гуртовою торгівлею соленої й сушеної риби, був дуже заможним купцем, його знали не тільки в цілій королівській Польщі, але й далеко за її межами. У 1617–1655 рр. славнозвісним купцем, що торгував у місті різними видами сукна, був Мат'яс Гаудер. Серед львівських купців першої половини XVII ст. був і Йоганн Аттелмаєр, капітал якого становив 120.000 польських злотих [19, s.161, 169].

Львівські купці німецького походження в добу Першої Речі Посполитої вели постійну торгівлю з Німеччиною, Молдавією та Туреччиною. Найбільший внесок у міжнародну торгівлю зробили купці Львова та Самбора. Відомими купцями у Львові були Ярош Віттенбергер, Сімон Ганель, Міхаель Ганель, Станіслав Ганель, Йоганн Цандлч. Сімон Ганель 1550 р. торгував із Молдавським князівством. З Туреччиною торгові контакти мав Станіслав Ганель, який помер 1577 р. Ярош Віттенбергер, Міхаель Ганель та Йоганн Цандлч вели торгівлю з Краковом. Останній у краківського міщанина Станіслава Ельгорна закупив товарів на 3000 гульденів. Зі самбірських купців, які підтримували торговельні зв'язки з Швабією, найбільш впливовими були Пеутух (1447), Вільгельм Фабрінгер (1596), Вільгельм Грім, Балтазар Чомер (1598)[16, s.139,140; 17, s.162,165,167,169]. Як бачимо, деякі німці Львова як у внутрішній, так і зовнішній торгівлі досягли значних успіхів.

У перших десятиліттях XIX ст. у руках львівських німців була зосереджена торгівля з Росією й Німеччиною, яка приносила їм великі прибутки. Тогочасна львівська преса, зокрема “Gazeta Lwowska”, 11 травня 1816 року писала, що “багато львівських німців розбагатіли на торгівлі

з Росією і Німеччиною і поставили собі в місті добротні кам'яниці” [8, s.368].

Пізніше німці Східної Галичини в основному займалися внутрішньою торгівлею. Вони мали магазини в містах і містечках краю. У Львові близько 1812 р. магазини відкрили німці Кобервайн і Клотц, а Георг Гофманн відкрив чи не перший у місті ресторан, який відвідували не тільки німці, але й поляки. На той час у Львові діяло казино Гьохта. У містечку Тартакові на Львівщині 1858 р. німці-купці також мали магазини. Адольф Прютцнер мав у Львові торговий дім з продажу хімічно-технічних товарів на вулиці Коперніка, 32, який він заснував на початку ХХ ст. У ньому можна було придбати товари й іноземних фірм: бельгійських, німецьких та французьких. У Парижі цей торговець мав свого представника. У магазині покупці могли подивитися каталог цін на товари фабрик і фірм Європи. Він провадив не тільки роздрібну, але й гуртову торгівлю, причому при гуртовому збуті вдавався до системи знижок. Гуртом збував велику кількість різних видів скла, гуми, порцеляни, фільтрованого паперу, інструментів і приладів для фабрик і лабораторій. У Львові другим великим спеціалізованим магазином був торговий дім Г.Даттнера, який реалізовував кам'яне вугілля, кокс, торф і обладнання для парових млинів та броварень. У Коломиї 1896 р. місцевими німцями відкрито німецький ресторан. У м. Станіславі Генрик Келлер у 1909 р. торгував бакалійними товарами [18, s.53; 22, s.102; 9, s.3; 12, s.3].

Серед торгового люду німецької спільноти краю неординарною постаттю був Йосип Бреуер. Народився 1808 р. у Польщі. Прибув до Львова 1826 р. із великим капіталом. Тут заснував транспортну компанію, яка не тільки налагодила в місті перевезення пасажирів, але й сама добре розвивалася. У 1850 р. заснував “Торговельно-промисловий дім”. Спочатку в ньому він відповідав за транспортну й експедиторну справу. Через три роки його обрали президентом “Торговельно-промислового дому”. На цій посаді перебував 25 років. За його президентства в “Торговельно-промисловому домі” найкраще розвивалася економіка краю. Завдяки успішній роботі його інституції через Буковину велась жвава торгівля з Росією й Придунайськими краями. Чи не найбільшим економічним досягненням “Торговельно-промислового дому” була участь у будові трьох залізничних віток: Львів – Перемишль, Львів – Чернівці та Львів – Підволочиська. Був меценатом і протягом кількох років опікувався у Львові “Музичним товариством” і “Галицьким господарським товариством”. Його заслуги перед австрійською державою відзначені орденом Залізної корони III ступеня й наданням шляхетського титулу. Помер у Львові 9 вересня 1877 р. [23, s.428-429].

Торговцями німці були не тільки в містах, але й у селах. Постійна торгівля в німецьких поселеннях розпочалася одночасно з їх виникненням. Щоправда, в середніх і великих німецьких колоніях першими торговими точками були корчми. У хронологічному порядку їх виникнення виглядає приблизно так: у Бригідау й Фалькенштайні (1785), Ушковичах (1796), Унтербергені (1797), Гельзендофі (1798), Дойчбасі (1818), Кьонігсау (1847), Йосипсберзі (1865), Летні (1862), Аннаберзі, Бекерсдофі, Броніславівці, Гартфельді, Енгельсберзі, Йозефінендорфі, Карлсбергу, Константинівці, Кранцберзі, Маленісках, Мервиці, Феліціенталі, Фрайфельді (1900)[1]. До появи в колоніях “Німецьких Домів” корчми були основним місцем відпочинку німців, як молоді, так і статечних бауерів. Згодом з’являються магазини рільничих гуртків, “Спілки німців-християн Галичини” (СНХГ) та приватних осіб.

Через брак архівних джерел неможливо повною мірою висвітлити розвиток стаціонарної торгівлі серед німецької спільноти в сільській місцевості краю. Відомо, що перед Першою світовою війною питома вага спілчанських магазинів була невеликою. СНХГ мала тоді тільки одинадцять торгових точок: одне казино (Мюнхенталь), три універмаги (Багінсберг, Кайзердорф та Станіслав) і сім магазинів (Борислав, Бредгайм, Корости біля Дрогобича, Левандівка, Мюнхенталь, Сапіжанка й Феліціенталь) [7].

Багінсберзький універмаг “Aniikeit” засновано 23 грудня 1909 р. Ним від початку опікувалися його засновники Філіпп Коль, Христіан Месснер (учитель місцевої школи), Йоганн (Іван) Павлишин і Філіпп Шмаленберг. Щорічно обирався новий склад дирекції універмагу, яка працювала на громадських засадах. Сьогодні складно оцінювати ефективність його роботи. З інформації дирекції універмагу з’ясовано лише те, що 9 березня 1913 р. він припинив своє існування. Більше пощастило станіславському універмагу. Він був заснований 1908 р. і проіснував до вересня 1939 р. У 1936 р. у Стрию німці відкрили свій магазин під назвою “Mida” [2; 14, s.4].

Магазинів “Towarzystwa Kółek Rolniczych” теж було мало. Зі звіту управи цього товариства за 1913 р. довідуємося, що його магазини діяли лише в чотирьох німецьких колоніях: Махлинці, Нових Бурчицях, Новому Тичині й Феліціенталі. Найбільш успішно з них розвивалися магазини в Махлинці та Феліціенталі. Махлинецький магазин приніс осередку за 1913 р. чистого прибутку на суму 506 корон. Вартість товарів магазину оцінювалася в 650 корон. Магазин рільничого гуртка колонії Феліціенталь мав товару на 1.000 корон [5, s.108].

У міжвоєнному періоді непогано працював магазин “Towarzystwa Kółek Rolniczych” у Бекерсдорфі на Підгаєччині. Його обіг у 1932 р. становив 12.965 злотих. Жителям колонії магазин реалізував товарів на суму 6.783 злотих, чистого прибутку ця торговельна точка 20 членам осередку дала 132 злотих [3].

Приватна торгівля товарами повсякденного вжитку в німецьких колоніях зародилася не пізніше 90-х років XIX ст., адже 1900 р. у німецьких колоніях ще було дуже мало приватних магазинів. Нам відомі магазини Йоганна Бізанца в Айнзіделі (тютюнових виробів), Йоганна Канда в Мервиці, Марії Гааб у Розенберзі, Терези Бізанц у Фалькенштайні (торгували молоком і молочними продуктами) [4, s.842, 1092, 1195]. Надалі мережа торгових точок постійно зростала. У Багінсберзі в 1913 р. магазин продовольчих товарів мав Йоганн (Ян) Легнер [11, s.3].

Багато німців відкривали в містах і селах Східної Галичини свої магазини й цим долучилися до розширення торговельної мережі. У великих містах краю: Львові, Перемишлі, Станіславі, Стрию й Тернополі німці мали не тільки малі, але й великі магазини роздрібно́ї й гуртової торгівлі, товари яких рекламувалися рекламними агентствами краю. Зокрема, немало рекламної інформації про них можна було почерпнути з щорічника “Алфавітна книжка промислово-торгівельна Королівства Галичина”. Наприклад, у цьому рекламному виданні на 1913 р. зазначається, що Ян (Йоганн) Кюест у 1876 р. у Львові заснував магазин і склад гуртової торгівлі й збував споживачам різну порцеляну, фаянс, майоліку, а також столові, чайні сервізи, лампи, велосипеди, машинки до прання. Його співвітчизник Фрідріх Кнауер продавав мешканцям міста й околиць постіль, ковдри, коци й матраци [13, s.31, 154].

У Станіславі на початку XX ст. славився магазин Кароля Гаусвальда, який єдиний у Покутському регіоні провадив торгівлю мисливською зброєю й спорядженням. Крім того, мав склад гуртової торгівлі, звідки споживачам реалізовували велосипеди, швейні машинки й сейфи. У цьому місті Й.Вальтер торгував квітами й квітковим насінням. У Перемишлі першокласними винами торгував Домінік Траулер, у Тернополі Олександр Вагнер реалізовував будівельні матеріали. У нього купували асфальт, дахівку, ізоляційні труби, ванни, парові котли, різні залізні конструкції тощо [13, s.51, 81, 154, 183].

Оскільки їх магазини в місцевому єврейському торговельному світі були чи не єдиними винятками, то німців-конкурентів намагалися позбутися всілякими засобами, в тому числі й злочинними. Так, у містечку Бурштині на Опіллі німець Шуберт мав свій магазин, що серед інших був єдиним

магазином, власником якого був християнин. Недоброзичливі конкуренти Шуберта влітку 1901 р. підпалили його торговельну точку [6, с.3].

У міжвоєнному періоді стаціонарна торгівля в німецьких колоніях сільської місцевості мала здебільшого приватний характер і була достатньо розвинутою. Торгові точки належали як німцям, так і полякам, українцям й, звісно, євреям. Наприклад, у Нойдорфі на Дрогобиччині напередодні німецько-польської війни було п'ять магазинів: чотири з них приватні й один кооперативний. Цікаво, що тільки один належав польській родині, а решта перебували в руках українців. Кооперативний магазин, відкритий у 1937 р., належав українському кооперативу “Згода”. М.Мазур зазначає, що на нього любо було глянути з точки зору оформлення й реклами. У магазині можна було придбати продовольчі й промислові товари найкращої якості. Тут купували товари не тільки українці, але й німці й поляки [20, s.124]. Купувати святковий одяг, взуття й постільну білизну в міжвоєнному часі колоністи їздили до найближчих міст. Саме так поступали й мешканці німецької колонії Нойдорф [20, s.124].

Німці були причетні й до ринкової торгівлі. На ринках вони з вигодою збували продукти землеробства й тваринництва, зокрема, зерно, картоплю, сир, молоко, масло. Продавали коней, корів і свиней. На торгах купували все, що необхідне вдома для господарства, а також поросят, іноді телят і корів чи коня. Так, колоністи Кам'янки-Буської у Львові продавали яловичину й лій. Мешканці Бекерсдорфа у м. Підгайцях продавали картоплю, а на ринку в Коломиї молочні продукти збували німецькі господині Багінсберга, Маріягільфа й Флеберга. Господині німецької громади села Грабівця сільськогосподарську продукцію збували у Стрию, а бауери Нойдорфа на торгах у Дрогобичі – велику рогату худобу, коней і свиней [10, s.4; 20, s.124; 21, s.58].

Отже, підсумовуючи, можна стверджувати, що торгівлею галицькі німці у Східній Галичині займалися з княжих часів. У середньовіччі багато з них, особливо львівські й самбірські купці, у своїх руках зосередили не тільки внутрішню, але й міжнародну торгівлю.

Із заснуванням німецьких колоній у них виникають постійні точки торгівлі спиртними напоями – корчми. Наприкінці ХІХ ст. у зв'язку з діяльністю “Towarzystwa Kółek Rolniczych”, “Спілки німців-християн Галичини” та кредитних кооперативів у колоніях зароджується стаціонарна торгівля товарами щоденного вжитку. Розгалужена сітка торгових точок у німецьких колоніях почала складатися лише на початку ХХ ст. Більшість приватних торгових точок знаходилася здебільшого в руках осіб єврейської національності. Магазины в німецьких колоніях належали громадським економічним товариствам, торговельним кооперативам і

приватним особам. Найбільшого розвитку стаціонарна торгівля в німецьких колоніях досягнула лише в міжвоєнному часі, тоді вона набрала цивілізованого вигляду, і, що цікаво, власники торгових точок вдавалися до реклами товарів, що, безперечно, було новацією в тодішній сільській торгівлі. Свої магазини східногалицькі німці мали й у містах та містечках краю. У деяких із них був широкий вибір не тільки крайових, але й закордонних товарів. Відомі власники магазинів, які підтримували сталі контакти з іноземними фірмами.

Одночасно галицькі німці сприяли розширенню сітки торгових точок у містах і селах Східної Галичини. Відкриття німцями нових магазинів у національних поселеннях і містах краю мало велике значення для німецького, українського, польського населення, адже підривало монополію єврейських торговців та лихварів.

Фактичний матеріал цієї розвідки може послужити базою для подальших досліджень з історії торгівлі у Галичині й Україні, а також при написанні узагальнюючих праць із цієї проблематики.

1. ЦДІА України у Львові, ф. 134, оп. 2, спр. 838, арк. 6 зв.; ф. 453, оп. 1, спр. 81, арк. 25; спр. 1129, арк. 48; спр. 1133, арк. 26 зв.; спр. 1153, арк. 70; спр. 1277, арк. 6 зв., 7 зв.
2. Там само, ф. 146, оп. 25, спр. 3669, арк. 1-24.
3. Державний архів Тернопільської області, ф. 231, оп. 1, спр. 2016, арк. 18.
4. Österreichischer Zentralkataster. – Wien, 1903. – Т. X.
5. Sprawozdanie z czynności Towarzystwa “Kółek Rolniczych” za rok 1913. – Lwów, 1914.
6. Галичанин. – 1901. – 10 авр.
7. Deutsche Volksblatt für Galizien. – 1908. – 13. März. – S. 8; 1910. – 11. März. – S. 8; 13. März. – S. 8; 22. Apr. – S. 5; 6. Mai. – S. 7; 12. Aug. – S. 7; 23. Sep. – S. 6; 1911. – 28. Apr. – S. 5; 29. Now. – S. 5; 1912. – 28. Apr. – S. 4.
8. Gazeta Lwowska. – 1816. – 11 maja.
9. Gazeta Kołomyjska. – 1896. – 9 wrzes.
10. Gonicz Pokucki. – 1907. – 18 lip.
11. Kurjer Kołomyjski. – 1913. – 1 czerw.
12. Kurjer Stanisławowski. – 1909. – 28 lut.
13. Ogłoszenia // Skorowidz przemysłowo-handlowy Królestwa Galicyi. – Lwów, 1912.
14. Ostdeutsche Volksblatt. – 1936. – 6. Oktob.
15. Монолатій І. Українсько-німецькі етнокультурні взаємини в Галичині // Галичина. – 2002. – № 8.
16. Kaindl R Die Deutschen in Galizien und in der Bukowina. – Frankfurt, 1916.
17. Kuczera A. Samborszczyzna. Ilustrowana monografia miasta Sambora i ekonomii Samborskiej. – Sambor, 1935. – Т. I.
18. Kuropatnicki A. Geografia albo dokładne opisanie Królestwa Galicyi i Lodomerji. – Lwów, 1859.
19. Loziński W. Patrycyat i mieszaństwo lwowskie w XV-XVI wieku. – Lwów, 1902.
20. Mazur M. Neudorf-Polminowice. Współzycie narodowosci na ziemie drohobyckiej. – Warszawa-Poznań, 1998.

21. Niedzwiecki M. Powiat Podhajecki pod względem geograficznym, statystycznym i historycznym. – Stanisławów, 1896.
22. Schmur-Peplowski S. Galiciana. 1778-1812. – Lwów, 1896.
23. Tyrowicz M. Breuer Józef (1808-1877) // Polski Słownik Biograficzny. – Kraków, 1936. – T. 2.

The article deals with a role of the German population of East Halychyna in formation of a stationary trade network in the cities and countryside of the region, in the establishment and development of the international economic connections.